

SAMAKOV

Bulgaristan'da tarihî bir şehir.

Samakov (Bulgarca'da Samokov), Rila dağlarının kuzeyindeki bir ovada İskar nehrinin doğduğu yere yakın bir yerde kurulmuştur. Sofya'nın 50 km. güneydoğusunda olup denizden 950 m. yüksektedir. Bugün 25.000 kişilik nüfusuyla küçük bir taşra kasabası özelliği taşımaktadır. XVII-XIX. yüzyıllarda tekstil endüstrisi, demir yatakları ve demir üretimi, ileri seviyede ağaç oymacılığı, yapı endüstrisi, Ortodoks Hristiyanlar için duvar resimleriyle (fresk) meşhur, Osmanlı Bulgaristanı'nın en zengin ve en verimli kasabalarından biriydi. Ayrıca nüfusunun yarısı ya da üçte biri oranındaki Türkçe konuşan müslüman ahalisi, bir düzine camisi, pek çok tekkesi, dinî okulları ve ülkenin en zengin kütüphanelerinden biriyle İslâmî yaşamın merkezi durumdaydı.

Osmanlı öncesinde Samakov kasabasıyla ilgili fazla bilgi yoktur. İlk defa son Bulgar Kralı İvan Şişman'a ait 1378 tarihli belgede bir kale ve idarî bir merkez olarak adı geçer. Kalenin kalıntıları XIX. yüzyılda kasabanın en eski bölümünde Şişmanov Kalesi şeklinde hatırlanırdı. Samokov, Bulgarca'da yeni eritilmiş demiri dövmeye yarayan bir alete işaret etme anlamında "demirdöven" demektir. Buradaki demir madenciliği ve üretimi Osmanlı döneminden önce başlamıştır. Tarihçilerin çoğu Samakov'un Osmanlı devrinde ortaya çıkan bir kasaba olduğunda hemfikirlerdir. İlk Osmanlı tarihçileri Oruç, Âşıkpaşazâde ve Neşrî, Samakov'un fethini zikretmez. Hoca Sâdeddin ve Münecimbaşı, diğer kaynaklara dayanarak İhtiman ve Samakov'un Lala Şâhin Paşa tarafından 772'de (1370-71) alındığını belirtir. İhtiman Kalesi'ndekiler kendi istekleriyle teslim olduklarından buraya zarar verilmemiştir. Samakov ise bir Sırp gücü tarafından korunduğu için ağır bir savaşın ardından teslim alınabilmiştir. Üç yüzyıl sonra Evliya Çelebi farklı yerlerde kalenin harabelerine rastlar, ona göre kale Lala Şâhin tarafından tekrar kullanılmaması için yıkılmıştır. Ancak Osmanlı tarihçilerinin ileri sürdüğü bu fetih tarihi Çar İvan Şişman'ın 21 Eylül 1378 tarihli belgesiyle çelişir. Bu kayıt 1378'de Samakov'un onun elinde bulunduğunu gösterir.

Samakov kazasının pek çok köyü hakkında bilgi veren en eski Osmanlı kaynağı, Sofya Millî Kütüphanesi'nde muhafaza

edilen 857-858 (1453-1454) tarihli tahrir defteri parçasıdır. Bu belge bölgenin meskûn olduğunu, daha sonraları ise çok önemli demir yataklarının mevcudiyetini ve demir üretiminin çok ileri derecede geliştiğini, birkaç Samakov köyünün belirli sayıda demir dövücüye (samakov) ve eritme fırınlarına (vigne) sahip olduğunu göstermektedir. Bölgedeki bazı köylerin adı ilk madenleri açan kişilere dayanır (meselâ Sırf Samakov, Radičko Samakov, Boşnak veya Sasi gibi). Bu adlar, XIV. yüzyılda Sırp kralları tarafından getirtilen ve oradan Bulgar çarları tarafından Batı Bulgaristan'a yerleştirilen Saksonyalı madencilere işaret eder. Madenlerin düzenlenmesi ve bunların hak ve imtiyazlarıyla ilgili belgeler doğrudan eski Almanca asıllarından çevrilmiştir. Osmanlılar da madencilik faaliyetini devam ettirirken bu imtiyazları korumuştur. 857-858 tarihli defterde Radičko Samakov'da beş demir dövme makinesiyle (samakov) sekiz "na'l-küre", Sırf Samakov'da beş samokov ve iki na'l-küre bulunduğu yolunda kayıtlara yer verilmiştir. XVI. yüzyılda Osmanlılar, Erdel'den getirtilen Macar madenci gruplarını Samakov bölgesine yerleştirdiler. Boşnak, Macarköy ya da Sırfköy gibi adları 1934 yılına kadar bu göçmen misafir işçileri hatırlatmıştır. 1934'te ülkenin hemen bütün bütün yabancı köy isimleri Bulgarlaştırılınca yer adlarının artık tarihle irtibatı kalmamıştır.

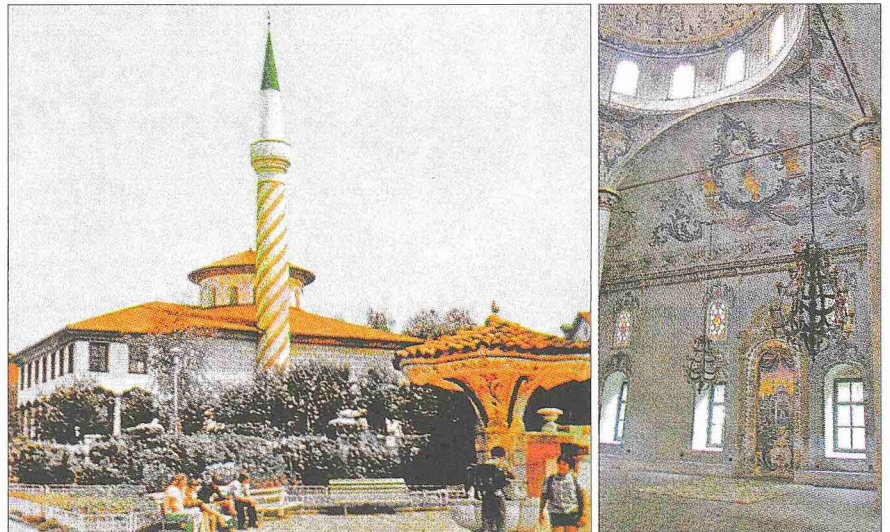
XV. yüzyılda Samakov harabe haline gelen kalenin etrafında küçük bir yer olarak kaldı. Küçük müslüman Türk grupları kale

etrafına yerleştiler ve 1413'te I. Mehmed ile Mûsâ Çelebi arasında cereyan eden savaşta sahne olan Çamurlu köyünü kurdular. Türkler ayrıca, Banya-i Has (Gorna Banya) ve Banya-i Kóstence ya da Banya-i Müslim (Donla Banya) gibi ılıcaları bugün hâlâ ayakta olan kubbeli kaplıcalarla kapatarak civarlarına yakın yerlere yerleştiler. Samakov kazasında oldukça yoğun bir Hristiyan Bulgar nüfusu kalmıştı.

Samakov'un, 1481'den önce II. Bayezid ile Amasya'da ikamet eden ve bu tarihten sonra onunla birlikte İstanbul'a giden kapağalarından Akağa Hüseyin Ağa'nın faaliyetleri neticesinde gelişme göstererek kasaba haline geldiği görülmektedir. Hüseyin Ağa, memleketi olan Samakov'da İslâmiyet'i geliştirme ve ilerletme amacıyla hareket etmiş, bir cuma camisi, bir hamam ve yirmi iki dükkân yaptırmıştır. Samakov'daki vakıf, bir miktar nakit paranın nemâsı ve zengin İstanbul vakfının desteği yanında hamamdan, bir samakovdan, dükkânlardan elde edilen gelirle desteklenmiştir.

Kasabadan söz eden mevcut en eski tahrir 932 (1525-26) tarihlidir (BA, TD, nr. 130). Buna göre Samakov ikisi müslümanlara, dördü Hristiyanlara ait altı mahalleli küçük bir kasaba görünümünü arz etmekteydi. Müslüman mahallelerinden biri Hüseyin Ağa'nın Cuma Camii (otuz altı hâne), diğeri Hacı Sinan Mescidi (on dokuz hâne) adını taşıyordu. Dört Hristiyan mahallesinde 111 hâne bulunuyordu. Küçük bir Çingene grubu da vardı (altı hâne). Kasa-

Samakov'da Bayraklı Cami ve caminin içinden bir görünüş (Stephen Lewis fotoğraf arşivi)

banın toplam 850-900 kişilik nüfusunun % 33'ünü müslümanlar teşkil ediyordu. 951 (1544) tarihli *Tahrir Defteri*'ne göre (BA, TD, nr. 236) Samakov müslümanları sayılarını ikiye katlayıp 101 hâneye ulaştı, mahalle sayısı dörde çıktı. Bunların çoğu Rumeli'nin doğusundan gelen insanlar olup bir bölümünü (1/10) İslâmiyet'e yeni girenler oluşturuyordu. Hıristiyanlar ise 153 hâneye ulaşmıştı. 977 (1569-70) yılında Samakov 216 hâneye sahip on müslüman mahallesi ve 160 hânelik yedi hıristiyan mahallesine sahipti (BA, TD, nr. 492). Bu rakamlar 2000 civarında olan bir nüfusu ifade etmektedir. 931 (1525) ve 978 (1570) yılları arasında cami ve mescidlerin sayısı arttı. 1525'te bir cami ve bir mescidden, 1544'te bir cami ve üç mescide, 1570'te üç cami ve altı mescide yükseldi. Bu yapıların dışında 1570'te iki zâviye, üç muallimhâne, Hoca Sefer Kervansarayı ve Hüseyin Ağa Hamamı bulunmaktaydı. Yarım yüzyıldan daha kısa bir sürede Samakov, % 33'ü müslüman olan 800 kişilik bir yerleşim birimi olmaktan % 57'si müslüman olan ve yaklaşık 2000 civarında ahali bulunan, gelişmiş bir İslâmî hayata sahip bir kasaba haline gelmişti.

Samakov'un demir üretiminin önemi ürettiklerinden elde edilen gelirden anlaşılabilir. 951'de (1544) kasabanın tahsil edilen toplam vergisi 166.629 akçeydi. Bunun 29.157 akçesi pazar vergisi olup kantar vergisinden gelen gelir 72.364 akçeydi. Bu sonuncusu kasabada ve komşu köylerde üretilen demirin tartılmasından alınıyordu. Samakov'da üretilen demirin büyük bir kısmı Varna Limanı'na taşınarak oradan gemilerle İstanbul'a götürülmüş ve özellikle Tersâne-i Âmire'de kullanılmıştır. Süleymaniye Camii ve Külliyesi'nin inşasında kullanılan bütün demirler Samakov'dan gelmiştir.

XVII. yüzyıl Samakov'unun 1072'de (1661-62) kasabayı ziyaret eden Evliya Çelebi tarafından tasvir yapılmıştır. Ona göre kasabada 1700 ev, dört cami, sekiz mescid, iki medrese, üç mektep, altı han, üç hamam ve bir tekkesi (Malkoç Bey) bulunan on bir müslüman mahallesi vardı. Çarşının başında yeni inşa edilmiş olup bugün hâlâ ayakta olan, matbah-ı Âmire emini Mahmud Efendi'nin çeşmesi bulunmaktadır. Evliya Çelebi, Samakov'u tanıtırken öncelikle camilerden söz eder (Çarşı Meydanı'ndaki Hünkâr Camii, Malkoç Bey'in Yenicamii, Şeyh Efendi Camii ve Yûnus Voyvoda Camii). Bunların içinde Yûnus Voyvoda Mescidi 951 (1544) tahririnde ilk defa zikredilmiştir. Evliya Çelebi tarafın-

dan sözü edilen Malkoç Bey Camii ve Halvetiye Zâviyesi onun yazdığı gibi Malkoçoğulları'na ait değildir. 978 (570) ve 1004'te (1595-96) buralar Malkoç Çavuş'un eseri olarak geçer.

XVIII. yüzyılın başında Kont Marsigli, Samakov'un tersaneye yıllık 1.395 kantar (78.120 kg.) demir gönderdiğini ifade eder. 1869 yılında Hochstetter, Samakov'un toplam demir üretiminin 36.000 Türk kantarı (2.775.000 kg.) olduğunu söyler. Bilhassa XVIII. yüzyılda ve daha sonraları Samakov birkaç kütüphanesi, zengin yazma koleksiyonları ve birkaç meşhur müstensihiyelerle (bunlardan biri Keşfi Efendi el-Samakovî'dir) İslâmî edebiyatın da faal bir merkezi olmuştur. Samakov, XIX. yüzyılda Rumeli eşkiyasının ve özellikle Kurcalı'nın faaliyetlerine karşı korunmak amacıyla III. Selim zamanında surla çevrildi. Böylece kasaba bölgedeki başka yerlerde görülen yaygın yıkımlardan korundu. 1845 yılı civarında Keşfi Efendi Kütüphanesi, Müşir Mehmed Paşa'nın yeni halk kütüphanesiyle birleşti. Bu kişi aynı zamanda Samakov'un en eski camilerinden birini genişletti (Yukarı Cami) ve zengin duvar boyalarıyla süsletti. Kasabanın hükümet konağını da tekrar inşa ettirdi. Aynı yıl temettüât defterleri Samakov'u 1599 hâneli (680 müslüman, 874 hıristiyan, 45 yahudi), toplam nüfusu 7400 civarında bir kasaba diye gösterir.

Tarihçi Constantin Jireček (1878 yılından sonra Bulgaristan Eğitim bakanı) Samakov'u büyük evleri, geniş ve iyi döşenmiş yolları ile Sofya veya Köstendil'den daha gelişmiş, Bulgaristan'ın ilk Batılı şehri olarak tasvir etmiştir. Samakov ayrıca bir Ortodoks piskoposluk yeri, idarî bir merkez, on iki camisi, beş kilisesi, bir rahibe manastırı ve Amerikan Metodist Okulu ile kilisesi bulunan bir kasaba durumundaydı. 1878'den önce Samakov demir eritme fırınları, meşhur tabaklanmış deri imalatı (1869'da toplam 24.000 balya ile Rumeli'de en büyük üretim yeri), ayrıca gittikçe ilerleyen tekstil üretimi (şayak ve aba) bulunan ekonomisi çok canlı bir şehirdi. Hıristiyan tüccarların Saint Petersburg, Leipzig ve İzmir ile irtibatları vardı. XVIII. yüzyılda Samakov seksen iki demir eritme fırınına sahipti (bu sayı 1525'te on sekiz, 1545'te yirmi iki idi). 1878'den sonra her şey düşüşe geçti. Türkler şehrin nüfusunun üçte birini oluştururken bu nüfus 1887'de 187 kişi kaldı. XIX. yüzyıldaki seyyahların notları Jireček'in tasvirini onaylar. Birçok seyyah Samakov demirini bütün Osmanlı Devleti'ndeki en kaliteli ürün diye anar. Ayrıca Jireček de Samakov'un Türk

yönetiminde bulunan hıristiyan kültürünün bir merkezi olduğunu söylemiş, bölgede taştan yapılan pek çok küçük kilisenin ve dinî el yazmalarının bulunduğuna işaret etmiştir. XIX. yüzyılda Samakov ağaç oymacılığı ve duvar resimleri (fresk) üretim merkeziydi. Burada üretilen eserler hâlâ Bulgaristan'ın pek çok şehir ve manastırında muhafaza edilmektedir. Kasabanın en ünlü sanatçısı Zahari Zograph idi. Aynı yüzyılda varlıklı yahudi cemaati kendi sinagoglarını (Osmanlı Balkan stilinde) tekrar inşa ettiler.

Osmanlı döneminin son yıllarına ait *Tuna Vilâyeti Salnâmesi*'ne göre Samakov'da 2200 ev, on cami, dört kilise, bir sinagog, 666 dükkân ve on altı han bulunmaktadır. 1290 (1873) tarihli *Tuna Salnâmesi*'nde (s. 218-221) şehirde 738 müslüman ve 1482 gayri müslim evi olduğu belirtilir. Evler hesaplandığında müslümanların 1845'teki gibi nüfusun üçte birini teşkil ettiği görülür. Nüfus hesaplandığında müslümanların oranının daha da düştüğü, çünkü sıradan bir müslüman evinin nüfus ortalaması 3,9 iken, hıristiyan evinin 5,4 olduğu dikkati çeker. 1876'da Aubaret, kasabanın nüfusunu en azından 2500'ü müslüman olan 11.000 kişi olarak tahmin eder. Bu rakamlar salnâmedeki rakamlara çok yakındır. Kasabadaki müslümanların yüzdesi, Batı Bulgaristan'daki genel eğilimi izlercesine 1570'te % 57'den 1845'te % 40 civarına ve 1873'te % 26 civarına gerilemiştir. 1873'te Samakov kazası kırk üç köye sahipti. Ancak sadece bunların dördünde (Banya-i Has, Banya-i Köstence, Çamurlu ve Mûsâ Bey) müslümanlar yaşıyordu. Sayıları 1845 tarihli temettüât kayıtlarındakinden farkedilecek derecede daha azdır.

1877'den sonra Samakov'un Türk nüfusu geride kalan Osmanlı vilâyetlerine gitmek üzere buradan ayrıldı. Hüsrev Paşa Kütüphanesi, Rus ordusu sayesinde imha edilmekten kurtuldu. Daha sonra orada bulunan el yazmaları Sofya'daki Sofya Millî Kütüphanesi'ne aktarıldı. 1960 ve 1970'lerde Samakov nihayet biraz genişledi ve tekrar yapılandı. Kasaba merkezi tekrar inşa edilerek yenilendi, ayakta kalan iki Osmanlı eseri, Bayraklı (Yukarı) Cami 1845 yılında yapıldığı gibi 1660'tan kalma Emin Mahmud Efendi Çeşmesi de itinalı bir şekilde onarılarak asıl haline benzetildi. 1970'li yıllarda oldukça güzel bir şekilde dekore edilen sinagog bir fanatik tarafından yakıldı. Gorna ve Dolna Banya köylerindeki XVI. yüzyıl Osmanlı kaplıcaları hâlâ ayakta olup kısmen hizmet ver-

mektedir. 1970'lerde mimar Nikola Mus-hanov tarafından restorasyonu gerçekleştirilen Bayraklı Cami'nin yakınlarında 1845'te Samakov'da ölen Hüsrev Paşa'nın eşi Saide Hanım'ın mermerden yapılmış mezar taşı durmaktadır. Mahmud Efendi Çeşmesi'yle birlikte bu mezar taşı kasabanın Türk-İslâm geçmişiyle ilgili görülebilir en son eserleri oluşturur.

BİBLİYOGRAFYA :

Istanbul Vakıfları Tahrir Defteri 953 (1546), s. 71; Eviyya Çelebi, *Seyahatnâme*, IV, 126-127; a.e. (Dağlı), IX, 66-68; C. Jireček, *Das Fürstenthum Bulgarien*, Wien 1891, s. 502-504; Žeco Čankov, *Geografski Rečnik na Balgarija*, Sofia 1939, s. 382-383; Hr. Samardžiev, *Samokov i okolnostä ta mu, prinos kām minaloto im ot Turskoto zavoevanie do osvoboždenieto*, Sofia 1913; Vasil Zahariev, *Zahari Hristovič zograf, Bālgarski Hudožnik*, Sofia 1957; Anna Roschkowska, *Die Bajrakli-Moschee*, Samokov 1977; Mihaila Stajnova, *Osmanskite Biblioteki v Balgarskite zemi*, Sofia 1977, s. 150-154; Christo Temelski, *Samokov prez Vazrazdaneto*, Sofia 2000; Stoyanka Kenderova, "Ahmed el-Keşfi Efendi ot Samokov-Edin mesten tvorets i daritel ot kraya na XVII-pārvata polovina na XVIII vek", *Istoriya na Mjusulmanskata Kultura po Bālgarija* (ed. R. Gradeva), Sofia 2001, s. 72-99; St. Kenderova, *Knigi i biblioteki-nositeli na Mjusulmanskata kultura po Bālgarskite zem (Samokov prez XVIII-parvata polovina na XIX vek)*, Sofia 2001, tür.yer.; R. Kovačev, *Samokov i Samokovskata Kaza prez XVI vek spored opis ot Istanbulska Osmanski Arhiv*, Sofia 2001; B. Kolev, "The Wall Paintings in the Houses and Public Buildings of Samokov from the Time of the National Revival", *Izvestiya na Institutä za Izobrazitelni Iskustvo*, I, Sofia 1958, s. 45-63; N. Muschanow, "The Bayrakli Mosque-Representative Monument of the Bulgarian Baroque", *Arhitektura*, VII, Sofia 1965, s. 6-14.

MACHIEL KIEL

SÂMÂNÎLER

(السامانيون)

Mâverâünnehir ve Horasan'da hüküm süren bir İslâm hânedanı (819-1005).

Hânedan adını, Belh şehrinin hâkimi iken düşmanlarının baskısından kaçarak Emevîler'in Horasan valisi Esed b. Abdullah el-Kasrî'ye sığınan ve onun yardımcıları sayesinde Belh'i yeniden ele geçiren Sâmânî-hudât'tan alır. Sâmânîler'in kökeni hakkında iki görüş vardır. İran menşeli olduklarını savunan görüşün en önemli dayanağını, Behram Çubin'e ve İranlılar'ın efsanevi hükümdarı Keyümers'e kadar uzanan soy kütükleri oluşturmaktadır. Buna karşı çıkanlar, şecerelerde Guzek (İbn Hurdâzbih, s. 39), Tamgaç (*Divānü lugâti't-Türk Ter-cümesi*, I, 454) gibi Türk isimlerinin de

geçtiğini, Behram Çubin'in İran kırsasına karşı başarısız bir isyan girişiminin ardından Göktürk hakanının yanına giderek onun kızıyla evlendiğini, kaynaklarda birbirinden farklı şekilde Sâmânîler'in ortaya çıktığı yer adları olarak geçen Semerkant, Belh ve Eşnas şehirlerinin Akhunlar döneminden beri Türkler'in hâkimiyetinde bulunduğunu, ailenin atası Sâmân'ın unvanı olan "hudât" kelimesinin Farsça'da "sahip", eski Uygur Türkçesi'nde "unvan ve rütbe" anlamında kullanıldığını belirterek Türk kökenli olduklarını ileri sürerler (Cafferoğlu, s. 83; Usta, s. 59-76). Ailenin İran kökenine dayandığını söyleyenlerin diğer bir delili de İran dili ve edebiyatının bu hânedan devrinde zirveye çıkmış olmasıdır. Ancak bu gelişmeyi sadece Sâmânîler dönemine bağlamak doğru değildir. Çünkü Sâmânîler, Farsça yazan şair ve edipler kadar Arapça yazanları da himaye etmişler, divanlarında resmî dil olarak Arapça'yı kullanmışlardır. Sâmânîler'in Türk kökenli olduğunu söyleyen Reşidüddin Fazlullâh Hemedânî onların Oğuzlar'dan (Türkmen) geldiklerini ileri sürmüştü, ancak bu görüş kendisinin Sâmânîler'den birkaç yüzyıl sonra yaşamış olması ve kaynak belirtmesinden ötürü şüphyle karşılanmıştır. Yukarıda verilen bilgiler yanında bazı kaynaklarda "Sâmânî Türkleri" tabirinin geçtiği (Makdisî, s. 358; İbn Miskevayh, II, 140-141) dikkate alınarak Sâmânîler'in Türk asıllı olmaları ihtimalinin çok daha yüksek olduğu söylenebilir.

Sâmânîhudât'ın 724-727 yılları arasında Horasan valiliği yapan Esed b. Abdullah'ın teşvikiyle Müslümanlığı kabul ettiği ve oğluna onun adını verdiği bilinmektedir. Bu tarihten 204 (819) yılına kadar kaynaklarda Sâmânîler'e yer verilmemiştir. Râfi' b. Leys'in Abbâsîler'e karşı Mâverâünnehir'de başlattığı isyanın bastırılmasındaki hizmetlerinden ötürü Abbâsî halifesi Me'mûn'un emriyle Esed b. Sâmânîhudât'ın oğullarından Nûh Semerkant'a, Ahmed Fergana'ya, Yahyâ Şâş'a, Ebû'l-Fazl İlyas Herat'a vali tayin edildi; bu tayinlerle Sâmânîler hânedanının temelleri atıldı (204/819) ve aile dört kola ayrıldı. Ailenin Herat kolu, İlyas'ın oğlu İbrâhim'in Tâhirîler adına 253'te (867) Saffârîler'e karşı yaptığı savaşı kaybedip Ya'kûb b. Leys es-Saffâr'a esir düşmesiyle birlikte ortadan kalktı. Ailenin reisi durumundaki Semerkant valisi Nûh, Tâhirîler ve Abbâsîler'le iyi geçinerek Sâmânîler'in Mâverâünnehir'deki hâkimiyetini sağlamlaştırdı. Bu sırada gözden düşmüş olan Abbâsî kumandanı Afşin'in (Haydar b. Kâvûs) oğlu Hasan'ın yakalanmasında Abbâsîler'e yardım eden

Nûh, İsficâb civarındaki Türkler'e karşı başarılı bir sefer düzenledi. Şehir ve etrafındaki bağlar Nûh'un emriyle Türk akınlarına karşı bir surla çevrildi. Onun ölümünün (227/841-42) ardından aile reisliği kardeşi Ahmed'e geçti. Yirmi yılı aşkın bir süre valilik yapmasına rağmen faaliyetleri hakkında yeterli bilgi bulunmayan Ahmed'in ölümünden (250/864) sonra yerini oğlu Nasr aldı. Halife Mu'temid-Alellah, 261 (874-75) yılında Mâverâünnehir'in idaresini bir fermanla Nasr b. Ahmed'e verdi. Sâmânîler'in bölgedeki hâkimiyetlerinin halife tarafından onaylandığı bu tarih bazı araştırmacılarca devletin kuruluş tarihi olarak kabul edilmektedir.

Nasr, aynı yıl Buhara halkının isteği üzerine kardeşi İsmâil b. Ahmed'i bu şehre vali tayin etti. Buhara'da asayiş sağlayan ve Hüseyin b. Ali et-Tâi yönetimindeki Hârizmlîler'in saldırısını bertaraf eden İsmâil, daha sonra Tâhirîler'in Horasan valisi Râfi' b. Herseme'nin desteğiyle ağabeyine karşı isyan etti. Fakat hareketi başarısız oldu ve Nasr'ın ileri sürdüğü şartları kabul etmeye, yıllık 500.000 dirhem haraç vermeye mecbur oldu. İsmâil ağabeyine bir defa daha isyan etti. 275 (888) yılında Semerkant yakınlarında Nasr'ı yenilgiye uğratarak esir aldı, ancak ona çok iyi davrandı ve makamında bırakıp Semerkant'a gönderdi. Nasr'ın ölümüyle (279/892) hâkimiyet İsmâil b. Ahmed'in eline geçti ve Buhara başşehir yapıldı.

İsmâil b. Ahmed, ertesi yıl Mâverâünnehir topraklarını gayri müslim Türkler'in akınlarından korumak üzere doğuya Taraz'a (Talas) kadar uzanan bir sefer düzenleyerek şehri ele geçirdi. Sâmânîler bu dönemde doğudaki en geniş sınırlarına ulaştı. Fetihlerin istikametini batıya çeviren İsmâil, Saffârî Emîri Amr b. Leys'i Belh savaşında yenerek esir aldı ve onu Bağdat'a gönderdi (287/900). Bu başarısından dolayı kendisine halife tarafından Horasan, Taberistan ve Deylem'in hâkimiyet menşurları verildi. Ancak İsmâil, Taberistan ve Deylem'e hâkim olmak için buranın hâkimi konumundaki Ali evlâdı ile mücadeleye etmek zorunda kaldı. Taberistan ve Deylem 287 (900) ve 291 (904) yıllarında yapılan iki seferle Sâmânîler'e bağlandı. 295'te (907) vefat eden İsmâil b. Ahmed'in yerine oğlu Ahmed geçti. Yeni hükümdar, halifenin onayını alıp Amr b. Leys'in ölümünün ardından karışıklıklar içine düşmüş olan Sistan'a Hüseyin b. Ali el-Merrierrûzî kumandasında bir ordu gönderdi (298/911). Başşehir Zerenc'e giren Sâmânî ordusu bütün eyalete hâkim oldu. Er-